

OPPGAVE 2

Utilitarianismen og Kants plikketikk

Utilitarianismen, eller 'nyttefilosofien' - ofte representert ved Jeremy Bentham - tok utgangspunkt i en etikk med øye for konsekvensene av menneskers handlinger. Immanuel Kant, derimot, jobber med en helt annen vinkling i etiske spørsmål - han tar utgangspunkt i individets sinnelag, og hans etikk kalles plikketikk, med det kategoriske imperativ som absolutt grunnlag (basert på det (praktisk) transendentale 'pliktbudet' «Du skal»).

Jeg velger å ta for med utilitarianismen først, for deretter å gå i dybden på Kants transcendentalfilosofi, som er nødvendig for å forstå hva plikketikken hans egentlig går ut på. Deretter vil jeg avslutte med en liten oppsummering og sammenlikning/ sidestilling av konsekvens- og plikketikk.

Utilitarianismen oppstod i England i opplysningstida, en tid hvor fellesskapstanken slo sprekker og individet ble dyrka som egoistisk, til dels ahistorisk - og - ikke minst - usiælig! Fornuften råder.

Utilitarianismen, eller nyttefilosofien, har tanker som kan spores tilbake til Hobbes, med sin "Leviathan" og kontraktuelle syn på samfunnet, og er forløper for liberalismen. Hovedtanken er at samfunnet, og staten, er grunnlagt på en "stille" enighet om en kontrakt mellom enkeltindivider. Alle er i utgangspunktet frie og uavhengige individer, altså ikke egentlig sosiale vesen, men frykt for volden og tap av privat eiendom harddrevet mennesket ut av "naturtilstanden" (en teoretisk tilstand) og inn i det ordnede samfunnet - med en desentralisert stat på topp (i motsetning til Hobbes og ~~Hobbes~~ Machiavellis monarki/eneveldet).

Som for Machiavelli ser utilitarianere på tilværelsen som en "alles kamp mot alle", men der Machiavelli taler den sterkestes rett som råderett (målet helliger middelene, og det gjelder å

Emnekode : ~~2525~~ EX-100
Kandidatnr. : 2525
Dato : 25.05.2010
Ark nr. : 2 av 6

grabbe til seg makta på dette grunnlag), og slik enevelderens lov og moralbud som gjelder, der desentraliseres makta hos utilitaristene, og det utvikles en etikk som skal kunne støtte dette systemet.

Nyttefilosofien går ut på at ens handlinger skal føre til størst mulig nytte (lykke) for flest mulig. Her er det ikke snakk om lyst (hedonisme), som i den epikeureiske "Hagen" i det gamle Hellas, men mer som den lykken som søkes i aristokratisismen på Hellenistisk tid. Den nye vrien er at det her altså gjelder å handle slik at handlingen fører til størst mulig nytte/lykke for andre, i tillegg til deg selv. En måles ut på konsekvensene i ens handlinger - om en gjør noe i lystig eller ulystig sinnstilstand er irrelevant.

Immanuel Kant spur mange ting rundt, ikke bare etikken i forhold til utilitarismen. Kants filosofi blir gjerne kalt en transcendentalfilosofi. Hans mål var å finne en tredje vei mellom rasjonalismen og empirismen. Han kritiserte rasjonalismen (Descartes) for å ta for gitt en metafysisk fornuftsforklaring av begreper, tiltroen til rasjonalistisk fornuftsferdiggjørelse har ikke noe sikkert fundament, mener Kant, annet enn en altfor stor tiltro til menneskets fornuft. Jeg tror han nistet på hodet over at Descartes tok den elegante konklusjonen at vi med fornuften kan erkyenne en Bud (Cogito Ergo Sum, tvilen beviser at jeg eksisterer, er bevisst, videre ikke fullkommen, videre at jeg har en forestilling om noe fullkomment osv.). Kan ikke blande tro og viten på denne måten. Kant kritiserte empirismen, og da spesielt Humors ekstreme form, for å spenne beina under både det kunnskapsmessige, epistemologiske, og moralen. Humors mente det ikke fantes noen former for sikker innsikt/viten. Humors empirisme baseres på et passivt sansende individ som mottar erfaring fra et passivt objekt. Jeg går ikke videre inn på rasjonalismen og empirismen.

Emnekode : EX-100
Kandidatnr. : 2525
Dato : 25.05.2010
Ark nr. : 3 av 6

Kopernikus (og Kepler) snudde i fysikkens og mekanikkens oppblomstringsperiode (Demokrits 'atomer og det tomme rom' som inspirator, også for Galilei og Newton) rundt på menneskets syn på seg selv som Universets og alle tingers midtpunkt. De fant ut at jorda ikke står stille, med planeter og sola i sirkelbevegelser rundt, men at jorda faktisk beveger seg rundt sola, og planetene går i ellipsebaner med sola som ett brennpunkt (Kepler). Denne helomvendte fra geosentrisk til helio-sentrisk verdensbilde snudde opp-ned på folks syn også på seg selv. En slik helomvendig gjennomfører også Kant, men på det erkjennelsesteoretiske plan. Kant kopernikariske vending går ut på at det er det erkjennende subjekt som påvirker objektet, og ikke omvendt - en helt ny måte å se ting på. Subjektet er utstyrt med visse transcendentale forutsetninger, som er med på å forme objektene. Disse "brilleglassene" er forutsetninger som legger nedlagt i alle erkjennende ~~sub~~ subjekt, de er allmenngyldige. Her er det snakk om de transcendentale "formene" rom og tid, og 12 kategorier, hvor kausalitet er den viktigste, dvs. årsak-virkning. Uten disse allmenngyldige forutsetningene ville det ikke være mulig å erkjenne noe som helst, og de er samtidig med på å "silke" fornuften - vel, de er hinsides fornuft også, men altså nødvendige!

Kants transcendentale forutsetninger kan forklares logisk ved et tankeeksperiment: En konstabel kommer inn på en politistasjon for å fortelle om en ulykke. Fyrer i stua spør hvor ulykken fant sted. Konstabelen svarer at det ikke skjedde noe spesielt sted. Hva med der? Konstabelen svarer at den ikke skjedde på noe bestemt tidspunkt. Men hva var årsaken til ulykken da? Det var ingen ting som forårsaka den!

Her ser vi at Kant var inn på noe. Uten anskuelserformer og en kausalitetsforklaring faller all kunnskap i fisk. Mellom "Ding an sich" og "Ding für mich" må vi altså ha et par "grønne briller"

Emnekode : EX-100
Kandidatnr. : 2525
Dato : 25.05.2010
Ark nr. : 4 av 6

for å prosessere informasjon til noe forståelig.

Kant jobber med en asosial, individorientert filosofi - selv om de transcendentale forutsetningene er allmenngyldige / universelle. Kants moralteori er basert på en liknende forutsetning. Han mener, i motsetning til Bentham, at moralen baseres på "sinnetaget", og videre at alle mennesker har et "pliktbud" grunnlagt i seg. Pliktbudet lyder "du skal...", og tilhører den praktiske fornuften - i motsetning til ønskeløstformore og kausalitet, som tilhører den teoretiske fornuften. Like fullt er Kants pliktetik en transcendent, ~~for~~ universell forutsetning. En "metanorm". Den er tilkjenngjort i Kants kategoriske imperativ, som lyder: Du skal handle slik at du kan ville at maksimen av dine handlinger skal kunne gjelde som allmenn lov.

Det kategoriske imperativet er selve fundamentet i Kants pliktetik, og skiller seg klart fra nyttefilosofiens konsekvensetik. Hvis f.eks. handlinga di fører til løgn eller kontraktbrudd, kan du ikke ville at alles handlinger skal kunne bruke løgn / kontraktbrudd som maksime. Her handler man altså ut fra eget sinnetag. Nå er det slik at man faktisk kan bryte moralloven i motsetning til ønskeløstformore og kausaliteten. Den praktiske fornuften er under innflytelse av viljen (som "korrespondent" mellom praktisk fornuft og "Ding an sich"), som dekkekraften er det mellom teoretisk og praktisk fornuft). Alle har fri vilje.

Dessuten opererer Kant med begrepet 'hypotetiske imperativ', som er mål-rasjonell, og sier ikke noe om en allmenn maksime, men kun om å oppnå mål på en rasjonell måte.

Kants dualisme mellom 'Ding an sich' og 'Ding für mich' blir kritisert senere, av Hegel - men det går utover oppgavens rammer å gå nærmere inn på dialektikk og historisme, selv om det er spennende, og kunne hjulpet å sette Kants filosofi mer

på spissen/ i perspektiv.

Ifølge Kant skal samfunnet baseres på universelle maksimer som i teorien kan være gjeldende for alle medlemmer av samfunnet. Mennesket skal ha frihet til å handle, så lenge handlingshandelen ikke berører andre for det samme. Alle mennesker har nødvendige menneskerettigheter som ikke må overtales, verken av andre eller staten. Kant vil slik skille stat fra morallogisering - alle er nemlig moralske autonome og har alle forutsetninger for moralske valg nedlagt inni seg. Staten skal ikke komme å moralisere, men sørge for, evt med makt og straffeforfølgning, at alle har frihet til å handle inntil det går utover andre.

Kant mente også det var behov for et internasjonalt forbund (forløper til FN?) som var grunnlagt på allmenngyldige maksimer (som ikke bygde på ideologi, religion osv.). Kant så at internasjonal politikk var preget av en "alles kamp mot alle" osv.

En liten oppsummering: Utilitarianenes konsekvensetikk: Konsekvensen av handlingen min må være god for at den skal være etisk gyldig. Kants pliktetikk: Pliktbudet inni meg forteller meg og handlingen min er etisk eller ei, og med fri vilje velger jeg å følge det. Kant tar tak i nyttefilosofiens etikk og drar den inn i individet, og påstår videre at den er en integrert del av oss! Slik "redder" han moralen inn på sikker grunn, stabil grunn.

Utilitarianens frie markedskrefter og asosiale individforståelse ville nærme seg anarki om ikke konsekvensetikken hadde holdt 'liberalistene' (individ, kontrakt, stat-liberalist) i ørene, men det er ikke en absolutt moral det her er snakk om - konsekvensetikken er på en måte like kontraktuell som selve samfunnskontrakten, og den "stille" enigheten om å innføre penger i stedet for byttesamfunn.

~~Kant var på en måte~~

Emnekode : EA-100
Kandidatnr. : 2525
Dato : 25.05.2010
Ark nr. : 6 av 6

Kants pliktetikikk kan på en måte ses på som antitesen til konsekvensetikikken, som hans transcendentale filosofi kan ses på som syntesen av en rasjonalistisk tese med en empiristisk antitese – nå taler jeg om H i Hegelsk og Marxistisk (Engelsk) perspektiv.